

6. ОСВІТЯНСЬКІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378.124:796 (048) *А.С. Дінтер – Інститут менеджменту та економіки
"Галицька академія" м. Івано-Франківськ*

САМООСВІТА ТА САМОВИХОВАННЯ ДВА ПРОЦЕСИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

Розкрито питання щодо формування особистості студента під час таких процесів як самоосвіта та самовиховання. Розглянуто зв'язок цих процесів, а також виділено головні засади формування всебічно розвиненої особистості.

Ключові слова: самоосвіта, самовиховання, особистість, розвиток, самопізнання, мотивація.

*A.S. Dinter – Institute of management and economy
the "Galitsca academy", Ivano-Frankivsk*

Self-education and self-education two processes of student personality forming

Forming of personality of student during such processes as a self-education and self-education opens up in the article. Communication of these processes, and also the main bases of forming comprehensively of the developed personality are selected.

Keywords: self-education, personality, development, self-knowledge, motivation.

Світ існує багато мільйонів років і постійно перебуває в русі, впливаючи на людину, а людина під впливом життя постійно шукає шляхи вдосконалення своєї душі. Розвиток молодого покоління – це тривалий і неперервний процес, який лежить в основі кожної держави. Безумовно, розвиток студентської молоді, яка через кілька років стане основою української інтелігенції, потребує особливої і клопіткої праці на всіх рівнях навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах нашої держави. Формування національної інтелігенції, сприяння збагаченню та оновленню інтелектуального генофонду нації, виховання її духовної еліти – завдання, що стоять перед вищими навчальними закладами на одному рівні з підготовкою висококваліфікованих фахівців. Освітня і самовиховна діяльність навчального закладу має знаходитись у тісному взаємозв'язку, доповнюючи і збагачуючи одна одну, формуючи гармонійно розвинену особистість.

Формування особистості передбачає три основні компоненти: вплив соціального середовища; цілеспрямований виховний вплив суспільства на особистість через соціальні інститути; свідомий, цілеспрямований вплив людини самої на себе, тобто самоосвіта та самовиховання. Перші два компоненти мають об'єктивний характер, третій – суб'єктивний, оскільки містить процеси, що відбуваються у свідомості людини. Коли ж самоосвіта та самовиховання є ефективними, рушійними процесами в гармонійному розвитку і формуванні всебічно розвиненої особистості студента?

Науково-теоретичні і методичні засади самоосвіти та самовиховання втілено в Концепції виховання молоді в національній системі освіти, затвердженій Міністерством освіти в 1996 р., що стала практичним документом для організації виховної роботи в навчальних закладах всіх рівнів [1, с. 25]. Однак зміни, що відбуваються в суспільстві, потребують постійного вдосконалення системи виховної роботи і наближення її форм і методів до потреб сьогодення. Розглядаючи сьогодення як епоху розвитку творчої особистості, ми мусимо вести пошук нових педагогічних технологій, які сприяли б створенню середовища, що розвиває, навчає і виховує.

Процеси самоосвіти і самовиховання – якісно відмінні етапи у розвитку особистості студента, вони об'єднують зовнішній і внутрішній світ в єдине ціле. Ці процеси лише тоді можна назвати самоосвітою і самовихованням, коли вони є свідомими діями особистості, спрямованими на самовдосконалення, тобто такі дії, в яких людина є активним суб'єктом самоосвіти, морального, трудового, фізичного, естетичного саморозвитку. У найзагальнішому визначенні самовиховання, на думку І. Беха та Ю. Орлова, – це певний тип ставлення, дій щодо самого себе і власного майбутнього з точки зору відповідності певним моральним нормам [4, с. 38].

Якщо виховання може інколи здійснюватися незалежно від волі і бажання вихованця, то самовиховання як процес усвідомленого, цілеспрямованого і бажаного розвитку можливе лише в разі збігу сприятливих зовнішніх умов і певних внутрішніх передумов. Як зазначає І. Бех, самовиховання ґрунтується на повазі особистості до себе. Особистість цієї взаємодії пов'язана з подвійністю позиції особистості у самовихованні, оскільки людина виступає немовби у двох особах стосовно себе- в особі вихованця і в особі вихователя. При цьому основна мета – "створення" індивідуом себе через творче ставлення до себе. Визначаючи особливості самовдосконалення, відомий український психолог Г. Костюк писав: "Самовиховання – вища форма виявлення саморуху особистості, що розвивається, в якій вона виступає суб'єктом свого розвитку"

Специфіка самовиховання як чинника розвитку особистості полягає в тому, що воно серед усіх інших чинників найбільшою мірою спирається на індивідуальні особливості людини, її нахили та потреби. Завдяки цьому людині вдається виявити для самої себе домінуючі задатки, які у майбутньому можуть істотно визначити весь її життєвий шлях, забезпечити розвиток фізичних, інтелектуальних і моральних якостей. Саме результати експерименту Б. Додонова доводять, що особистість стає гармонійною не з огляду на "пропорційний", і "рівномірний" розвиток всіх її якостей, а внаслідок максимального розвитку тих здібностей, які домінують у її структурі і визначають сенс її життя та діяльності. У формуванні особистості різні її орієнтації немовби конкурують між собою, поки не виділяється та з них, яка об'єднує навколо себе всі інші, проникаючи у кожен з них. Таке домінування є не витісненням інших якостей людини, а перетворенням однієї з них на лідера. "Це своєрідний варіант координації прагнень особистості шляхом об'єднання навколо найсильнішого з них".

На думку А. Кочетова, "принцип максимальної ефективності саморозвитку особистості полягає у прагненні людини (усвідомленому й інстинктивному) якнайшвидше розвинути всі ті якості, сили і здібності, які в ній уже виявились...". Усвідомлюючи необхідність вдосконалення в будь-якій галузі, особистість починає це робити з наростаючим ступенем самостійності й осмисленості. Як наслідок, відбувається пришвидшення психічного розвитку особистості, що й становить провідну функцію самовиховання [2, с. 36].

А. Арет, проаналізувавши особливості самовиховання, його методи та прийоми організації на різних етапах суспільного розвитку, виділяє самопізнання і мотивацію, самопримус і саморегуляцію. А. Ковальов наголошує на ролі суспільного чинника, на взаємозв'язку виховання і самовиховання, на значущості колективу, сім'ї в організації самовиховання.

Проблемами самоосвіти і самовиховання займалися багато психологів та педагогів. Зокрема, великий внесок у теоретичну розробку цих процесів зробили Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонтьєв, Л. Рувинський, К. Ушинський. Основу їх теорії становило, що ці процеси взаємопов'язані і лежать в тісному контакті з зовнішнім світом, та дає великий поштовх до розвитку особистості. На їхню думку, тільки те виховання вважають ефективним, яке пробуджує в особистості потребу в самовихованні. І чим старшою стає особистість тим більша роль її у формуванні має належати самоосвіті та самовихованню.

На думку С. Рубінштейна, мотиви визначають ставлення студентів до навчальної діяльності. Він розкрив психологічну суть вмотивованого відношення студентів до навчання, виділив функції мотивів і розкрив структуру мотиваційної сфери [5, с. 46]. І. Сусліна під мотивом вбачає психічні утворення, внутрішні духовні сили людини, що спонукають її до діяльності або поведінки; свідомий потяг особистості до самоосвіти, самостійного збільшення обсягу знань, використання додаткової літератури значно збагачує її внутрішній світ.

Вивчаючи мотиваційну сферу, можна зробити висновок, що мотивація тісно пов'язана з почуттям задоволення, отриманого як від самого процесу нагромадження знань, так і від його результату. Для того, щоб студент посправжньому заглибився в роботу, потрібно, щоб завдання, які ставляться перед ним в процесі навчальної діяльності, не тільки були зрозумілими, але й внутрішньо прийнятними ним, тобто щоб вони стали значними для студента й знайшли, таким чином, відгук і опору в його переживаннях.

Необхідно зазначити, що самоосвітня діяльність студентів потребує діагностичного аналізу, тому що вона повинна стати органічною складовою частиною навчально-виховного процесу, сприяти активному формуванню особистості майбутнього фахівця. За всієї різноманітності самоосвіта студентів має такі специфічні особливості [3, с. 52].

По-перше, самоосвіта тих, хто навчається, завжди пов'язана з продуктивним навчальним процесом або життєвим самовизначенням. Це дає змогу визначити основні шляхи методичного впливу на самоосвіту студентів: удосконалення навчального процесу та його інтенсифікація, різноманітна діяльність щодо підвищення професійної спрямованості підготовки майбутніх фахівців.

По-друге, самоосвіта студентів залежить від стійкості пізнавальних інтересів і практичної діяльності, в якій вони бажають набути успіхів. Це свідчить про необхідність підготовки до самоосвіти, про використання колективних форм і методів педагогічного керівництва самоосвітньою діяльністю студентів.

По-третє, самоосвіта студентів виконує декілька функцій: сприяє закріпленню та поглибленню результатів навчальної діяльності, задоволенню пізнавальних інтересів тих, хто навчається, є засобом підготовки до майбутньої професії, засобом самоствердження в очах однолітків та викладачів.

По-четверте, різноманітні труднощі, які виникають у разі недостатньої культури розумової праці та слабкої загальної підготовленості студентів до самостійної діяльності, завжди пов'язані з невмінням тих, хто навчається, працювати самостійно.

Отже, вміння вчитися – це складне поняття, до якого входять загальнонавчальні та спеціальні вміння. Зокрема, поставити мету своєї діяльності, усвідомити навчальне завдання, визначити спосіб його розв'язання, вміти контролювати і давати оцінку правильності рішення. Це і є головними компонентами успішної самоосвіти та самовиховання.

Виділяють три рівні формування вміння вчитися: низький, середній, високий (творчий). На першому розвиваються репродуктивні вміння, на другому – репродуктивні з елементами продуктивності, на третьому – продуктивні, творчі. Останні набувають цілісності в пошуковій діяльності, у процесі проблемного навчання, а, отже, характеризується такими особливостями:

- нові знання не подаються в готовому вигляді, студенти оволодівають ними під час активної самостійної діяльності;
- студенти вчаться використовувати набуті знання в різноманітних ситуаціях, під час розумово-практичної діяльності;
- від них вимагається творча самостійність;
- вміння контролювати потребу та ефективність знань;
- формування комунікативного вміння під час передачі знань від старшого покоління та між однолітками.

Таким чином, формування особистості в процесі самоосвіти і самовихованні визначається її осмисленням, вмінням оцінювати, відбирати позитивне із зовнішнього впливу, що становить основу її переконань, ідеалів, життєвих цілей, мотивів діяльності, звичок. Особливо цінним є самовиховання, завдяки якому особистість розвиває свої здібності, утверджує власну індивідуальність і неповторність.

Література

1. Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття"). – К., 1996.
2. Кочетов А.И. Воспитавай себя. – М.: Нар. Аскета, 2002. – 236 с.
3. Казаков В.А. Самостоятельная работа студентов. – К.: УМК ВО, 1989. – 424 с.
4. Оржеховська В.М., Хілько Т.В., Кириленко С.В. Посібник з самовиховання. – К.: Либідь, 1996. – 224 с.
5. Рувинський А.І., Соловійова А.Е. Психологія самовиховання. – М., 1982. – 346 с.